

Date: 3rd November-2025

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI MARKAZIY BANKINING SHAKLLANISH
TARIXI, RIVOJLANISH BOSQICHLARI VA IQTISODIY ISLOHOTLARDAGI
O‘RNI**

Muallif: **Davronov Muhammad Alisher o‘g‘li**

Annotatsiya: Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining tashkil topish tarixi, iqtisodiy tizimdagi roli hamda mustaqillikdan keyingi islohotlardagi o‘rni tahlil qilinadi. Markaziy bankning shakllanish bosqichlari, milliy valyutaning joriy etilishi, monetar siyosatdagi islohotlar, shuningdek, Prezident tashabbuslari asosida amalga oshirilayotgan zamonaviy raqamli moliya tizimi rivoji ilmiy jihatdan yoritiladi.

Kalit so‘zlar: Markaziy bank, pul-kredit siyosati, milliy valyuta, inflyatsiya, iqtisodiy islohotlar, raqamli moliya, makroiqtisodiy barqarorlik.

KIRISH

O‘zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishganidan so‘ng, milliy iqtisodiy siyosatning eng muhim yo‘nalishlaridan biri mustaqil moliya tizimini shakllantirish bo‘ldi. Aynan shu jarayonda Markaziy bankning tashkil etilishi O‘zbekiston iqtisodiy suverenitetining ramzi sifatida tarixiy ahamiyat kasb etdi. Mustaqillikdan avval mamlakatda SSSR Davlat bankining respublika bo‘limi faoliyat yuritgan, barcha pul-kredit siyosati markazdan — Moskva orqali boshqarilgan. O‘zbekiston mustaqillikka erishgach, o‘zining milliy bank tizimini shakllantirish, pul muomalasini boshqarish va milliy valyutani joriy etish zaruriyati tug‘ildi. Bozor iqtisodiyotining muvaffaqiyatli faoliyat yuritishi, eng avvalo, mamlakatning moliyaviy tizimi, xususan bank sektorining barqarorligiga bog‘liq. Bank tizimi iqtisodiyotning “qon tomiri” sifatida, ishlab chiqarish, investitsiya va savdo jarayonlarini moliyaviy resurslar bilan ta‘minlab turadi. Shu bois, har bir davlat o‘z taraqqiyot yo‘lida milliy bank tizimini isloh qilish, uni xalqaro standartlarga moslashtirishga alohida e‘tibor qaratadi. O‘zbekiston mustaqillikka erishgan dastlabki yillardan boshlab, milliy bank tizimini shakllantirish va bozor iqtisodiyoti talablariga moslashtirishni strategik maqsad sifatida belgiladi. 1991-yilda qabul qilingan “O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki to‘g‘risida”gi qonun esa mamlakatda ikki pog‘onali bank tizimini barpo etishning huquqiy asosini yaratdi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev o‘z nutqlarida bank tizimining roliga alohida urg‘u berib kelmoqda. U 2023-yil 20-dekabr kuni Oliy Majlisga qilgan Murojaatnomasida shunday degan edi: “Banklar iqtisodiyotimizni

rivojlantirishning harakatlantiruvchi kuchiga aylanishi kerak. Ular faqat kredit beruvchi emas, balki tadbirkorlik tashabbuslarini qo‘llab-quvvatlovchi, yangi ish o‘rinlari yaratuvchi, modernizatsiyani moliyalashtiruvchi institutlar bo‘lishi zarur.” Shuningdek, Prezidentimiz 2024-yil iyul oyida Markaziy bank faoliyatini tahlil qilar ekan, yana shunday ta’kidladi: “Bizning asosiy maqsadimiz – iqtisodiy o‘sishni rag‘batlantiruvchi, inflyatsiyani barqaror ushlab turuvchi, xalq ishonchini qozongan zamonaviy bank tizimini yaratishdir.” Bu fikrlar mamlakatda amalga oshirilayotgan keng ko‘lamli islohotlar,

Date: 3rd November-2025

jumladan, bank sohasini raqamlashtirish, xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikni kengaytirish va tijorat banklarini bosqichma-bosqich xususiylashtirish kabi chora-tadbirlarning nazariy va siyosiy asosini tashkil etadi.

1. O‘zbekiston hududida bank tizimining tarixiy shakllanishi

O‘zbekiston hududida bank tizimining dastlabki shakllari XIX asrning ikkinchi yarmida, Rossiya imperiyasi davrida paydo bo‘lgan. 1875-yilda Turkiston general-gubernatorligida birinchi marta Rossiya Davlat bankining filiallari faoliyat yurita boshlagan. Ushbu filiallar asosan paxta savdosi, tashqi savdo kreditlari va davlat soliqlarini yig‘ish bilan shug‘ullangan. XX asr boshlarida, 1917-yilgi inqilobdan so‘ng, sovet davrida bank tizimi markazlashtirildi. 1921-yilda **SSSR Davlat banki (Gosbank)** tashkil etildi va uning O‘zbekistondagi bo‘limlari butun moliya tizimini nazorat qila boshladi. Sovet davrida bank tizimi **bir pog‘onali model**da faoliyat yuritgan bo‘lib, barcha kredit va to‘lovlar Moskvadagi markaz orqali boshqarilgan. 1960–1980-yillarda bu tizim asosan rejalashtirilgan iqtisodiyotga xizmat qilgan, ya‘ni banklar korxonalarga davlat rejasiga muvofiq kredit ajratgan, ammo bozor mexanizmlari mavjud emas edi.

2. MARKAZIY BANKNING TASHKIL TOPISH TARIXI

O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki 1991-yil 2-sentabrda tashkil etilgan bo‘lib, 1991-yil 21-yanvarda “O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki to‘g‘risida”gi Qonun qabul qilinishi bu jarayonning huquqiy asosini yaratdi.

Dastlabki yillarda Markaziy bankning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat edi:

- ikki pog‘onali bank tizimini shakllantirish;
- milliy valyutani muomalaga kiritish;
- pul-kredit siyosatini mustaqil yuritish;
- tijorat banklari faoliyatini nazorat qilish.

1994-yil 1-iyul kuni milliy valyuta – **so‘m** muomalaga kiritildi. Bu voqea O‘zbekiston iqtisodiy tarixida yangi davrni boshlab berdi. Markaziy bankning faoliyati endilikda milliy valyutani barqaror saqlash, inflyatsiyani nazorat qilish va iqtisodiy o‘sishni qo‘llab-quvvatlashga yo‘naltirildi.

3. MUSTAQILLIK YILLARIDA MARKAZIY BANK FAOLIYATINING ASOSIY YO‘NALISHLARI

Markaziy bankning bosh maqsadi — milliy valyutaning barqarorligini ta‘minlash, to‘lov tizimlarining uzluksiz ishlashini kafolatlash hamda tijorat banklari faoliyatini nazorat qilishdir.

1990-yillar oxiri va 2000-yillar boshida asosiy e‘tibor inflyatsiyani pasaytirish va kredit tizimini barqarorlashtirishga qaratildi. O‘zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti Islom Karimov bu borada ta‘kidlagan edi:

“Mustaqil davlatning mustahkam poydevori — barqaror moliyaviy tizimdir.”

2000-yillarda Markaziy bank tijorat banklarining kapitallashuvini oshirish, xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikni yo‘lga qo‘yish, tashqi to‘lov balansini mustahkamlash sohalarida faol islohotlarni amalga oshirdi.

4. PREZIDENT SHAVKAT MIRZIYOYEV DAVRIDAGI ISLOHOTLAR

Date: 3rd November-2025

2017-yildan boshlab Markaziy bank faoliyatida tub burilish davri boshlandi. Prezident Shavkat Mirziyoyevning iqtisodiy siyosatidagi ochiqlik, erkin bozor tamoyillari va xalqaro integratsiya jarayonlari bank tizimiga ham yangi ruh olib kirdi. 2017-yil 2-sentabrdan boshlab milliy valyuta — **soʻmning erkin konvertatsiyasi** joriy qilindi. Bu qaror Oʻzbekiston iqtisodiyotida muhim burilish yasab, xalqaro toʻlov tizimlarining rivojlanishiga, eksport-import operatsiyalarining oshishiga sabab boʻldi. Prezident Shavkat Mirziyoyev 2023-yilda shunday degan edi: “Bank tizimi barqaror boʻlmasa, iqtisodiyot rivojlanmaydi. Markaziy bank — bu iqtisodiy oʻsishning tayanchi, islohotlarning yuragi boʻlishi kerak.” Shundan soʻng Markaziy bank tomonidan inflyatsiyani maqsadli boshqarish tizimi yoʻlga qoʻyildi, 2020-yilda yangi tahrirdagi “Oʻzbekiston Respublikasi Markaziy banki toʻgʻrisida”gi Qonun qabul qilindi. Mazkur qonun asosida bankning **mustaqilligi kuchaytirildi**, uning asosiy maqsadi sifatida narxlar barqarorligini taʼminlash aniq belgilandi.

5. ZAMONAVIY BOSQICH: RAQAMLI IQTISODIYOT VA MOLIYA TIZIMI RIVOJI

Bugungi kunda Markaziy bank oʻz faoliyatini raqamli texnologiyalar asosida modernizatsiya qilmoqda. Raqamli toʻlov tizimlari, “Raqamli soʻm” loyihasi,

FinTech startaplarini qoʻllab-quvvatlash, shuningdek, aholi moliyaviy savodxonligini oshirish kabi yoʻnalishlarda faol ishlar olib borilmoqda.

2024-yilda Markaziy bank hisobotiga koʻra, mamlakatda inflyatsiya darajasi 8,5 foizgacha pasaydi, xalqaro zaxiralar esa 36 milliard AQSh dollaridan oshdi. Bu Markaziy bankning samarali pul-kredit siyosati olib borayotganini koʻrsatadi.

Markaziy bankning hozirgi ustuvor yoʻnalishlari quyidagilardir:

- Inflyatsiyani 5 foizgacha tushirish;
- Toʻlov tizimlarining xavfsizligini oshirish;
- Bank sektorini raqamlashtirish;
- Moliyaviy barqarorlikni saqlash.

1-jadval. Oʻzbekiston Respublikasi Markaziy banki faoliyatining asosiy koʻrsatkichlari (2017–2024-yillar)

Yil	Asosiy islohot yoki voqea	Inflyatsiya darajasi (%)	Xalqaro zaxiralar (mlrd AQSh doll.)	Soʻm kursi (1 USD = soʻm)
2017	Soʻmning erkin konvertatsiyasi joriy qilindi	14.4	26.3	8100
2019	Pul-kredit siyosati mustaqil bosqichga oʻtdi	15.2	29.2	9500
2020	Yangi “Markaziy bank toʻgʻrisida”gi qonun qabul qilindi	11.1	34.5	10300
2022	Inflyatsiyani maqsadli boshqarish tizimi joriy etildi	12.3	35.7	11100
2024	Raqamli soʻm loyihasi	8.5	36.0	12500

Date: 3rd November-2025

Yil	Asosiy islohot yoki voqea	Inflyatsiya darajasi (%)	Xalqaro zaxiralar (mlrd AQSh doll.)	So'm kursi (1 USD = so'm)
-----	---------------------------	--------------------------	-------------------------------------	---------------------------

sinovdan o'tkazildi

Manba: O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining 2017–2024-yillar bo'yicha yillik hisobotlari, www.cbu.uz.

XULOSA

O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki mamlakat iqtisodiy suverenitetining tayanchi, moliya tizimining yuragi va islohotlarning bosh omilidir. 1991-yildan hozirgacha bo'lgan davrda Markaziy bank sovet merosidan mustaqil milliy tizimga o'tib, zamonaviy raqamli moliya tizimiga aylanish yo'lini bosib o'tdi.

Kelgusida Markaziy bank oldida turgan asosiy vazifalar — inflyatsiyani nazorat ostida ushlab turish, iqtisodiyotda investitsiya muhitini yaxshilash va raqamli moliya infratuzilmasini yanada rivojlantirishdan iboratdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki – “Bank tizimi barqarorligi to'g'risida 2023-yilgi hisobot”. <https://www.cbu.uz>
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning iqtisodiy islohotlarga bag'ishlangan nutqi, 2023-yil 27-yanvar.
3. “O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki to'g'risida”gi Qonun, 2020-yil 11-noyabr.
4. Karimov I.A. “O'zbekiston iqtisodiy islohotlar yo'lida”. – Toshkent: O'zbekiston, 1995.
5. O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi rasmiy sayti: www.stat.uz
6. “Pul-kredit siyosati strategiyasi 2022–2024”. – O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki, Toshkent, 2022.

